

УДК 378.147:004.032.6:373.3.011-051:78
 DOI:10.21847/1728-9343.2016.3(143).74842
 orcid.org/0000-0001-7957-1655

КУЛЬТУРОСМИСЛОВІ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ГУМАНІТАРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Воронова Н.С.

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

У статті здійснена спроба розв'язання ключових проблем в підготовці майбутніх вчителів гуманітарного напрямку, а саме – культуросмислових. Дослідження обумовлене запитом сьогодення – покладанням в основу вищої освіти культурологічної парадигми, заснованою академіком Зязюном. За провідні переконання, що визначають постановку проблеми та ведуть до її вирішення нами виділено наступні: духовність, її ідентифікація як за допомогою раціональних форм мислення, так і екзистенційного філософствування; культуросмислове наповнення освітнього процесу ґрунтується на цінностях, що виникли в історичному бутті, які за своїм змістом і значенням виходять за межі індивідуального життя.

Ключові слова: культуросмислове наповнення, освітній процес, духовність, культура.

Постановка проблеми. Дослідження проблематики, пов'язаної з культуросмисловими проблемами насичення освітнього простору в процесі підготовки вчителів гуманітарних спеціальностей, неодмінно актуалізує необхідність різнопланового з'ясування її ключових складових: змісту понять, їх розвитку, сучасних смислів. Із цих позицій важливим є вивчення інтеграційних зв'язків між поняттями культури, освіти та духовності, площини їх взаємодії в освітній системі.

Передусім, осмислення категорій культури та освіти, яке здійснювалося низкою провідних учених (філософів, педагогів, культурологів), засвідчує розуміння ідеї їх нерозривності, що, починаючи від Аристотеля, прогресуючи в німецькому понятті *bildung*, українському *просвіта*, увиразнюючись в обрисах національних культурно-освітніх традицій, апріорно притаманна всім взаємодіям, що відбуваються у процесі здобуття освіти. Аналіз зарубіжних та вітчизняних філософських (І. Кант, Й. Фіхте, Ф. Шеллінг, Г. Гадамер, Г. Гегель, Е. Гуссерль, І. Льїн, Ф. Ніцше, Ж. Сартр, Г. Сковорода, Ю. Габермас, Д. Чижевський, А. Шопенгауер, П. Юркевич, К. Ясперс та інші), педагогічних (К. Ушинський, А. Дістервег, Ф. Фребель,

С. Гессен, Й. Песталоцці, І. Зязюн, Г. Васянович, С. Гончаренко, Б. Грінченко та ін.), культурологічних (Й. Гердер, А. Тойнбі, О. Шпенглер) джерел засвідчує активну увагу до вивчення витоків ідеї єдності культури та освіти і її трансформації протягом цивілізаційного прогресу.

Не менш вагомим поняттям є «культурно-освітній простір» як категорія, що, попри недавнє входження в педагогічну теорію, посіла в ній чільне місце при розгляді проблем, дотичних до сутнісних процесів, що тривають в українській освіті, зокрема педагогічній. Аналіз дослідженості цього питання варто здійснити у площинах підходів до визначення його змісту і міждисциплінарних підходів до використання категорій такого типу, що ними оперує, крім педагогіки – філософія, культурологія, соціологія, менеджмент.

Історія культури та освіти насичена проблемами, пов'язаними з розвитком інтенцій і цінностей унікального походження. Існують такі культуросмислові проблеми, розгляд яких вимагає від людини «переживання» й «проживання» абсолютів, що мають називатися ідеалами й цінностями. Рішення цих проблем вимагає індивідуального життєвого досвіду, який представляє

собою цілісність саме свого неповторного, індивідуального відношення до цих ідеалів і цінностей. Поринаючи в культуру, опановуючи освіту, завоюючи «зовнішнє», людина творить себе. Духовна ситуація XXI століття поставила освіту в цілому та людину зокрема в особливі умови. Як ніколи раніше, вона повинна замислюватися над втратою змісту свого буття. Але цей процес неможливий без «конструювання» (Шеллінг) себе, створення власної форми буття. Так виникає питання про долю людського духу, адже дух є воля, творча активність, інтелект, цінність, незалежність від зовнішнього світу, природного й соціального. Ми представляємо дух як осередок, концентрацію, спрямованість до «центру» себе, що дорівнює змісту значеннєвих інтенцій людини. Якщо в людині одночасно сполучається дуальне відчуття самотності й стан партисипації, позаситуаційного екзистенціального єднання з Іншим, то можна заявити про цілковите самовладання, про певний ступінь знаходження індивідуального Всесвіту. Дух не є очевидністю, він невловимий і тому не може бути пояснений логікою, переконаннями, релігією.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній педагогіці, філософії, культурології, культурно-освітні ідеї стали предметом наукового дослідження таких вітчизняних і зарубіжних вчених і філософів, як: В. Андрущенко, Є. Бондаревська, І. Зязюн, Г. Коджаспірова, В. Кремень, О. Пехота, Г. Рузавін, І. Соколова та ін. Вони аналізують сутність та головні ідеї різних освітніх парадигм, визначають методологічні підходи і принципи їх реалізації. Так, з'ясовуються професійна культура майбутнього вчителя (Ф. Аліпханова, Є. Козирева, М. Ситникова, М. Щербань), технологічна культура учителя (В. Баженів), інформаційна культура спеціаліста (Н. Гендіна, А. Григор'єв, С. Каракозов, Є. Кондракова, С. Конощенко, Л. Лазарева, Є. Хмара, І. Швердін), методологічна культура (В. Дармограй, П. Кабанов, А. Ходусов), розвиток творчої індивідуальності (І. Роквас) світоглядна культура (Н. Ольхова) тощо.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри достатню розробленість методологічних і теоретичних аспектів функціонування наукової і освітньої парадигми, у педагогічних працях до цього часу не набули належного висвітлення питання наповнення культурно-освітнього простору смислами, що є фундаментальними в культурологічній педагогічній парадигмі. Для всіх зазначених досліджень характерне тлумачення особистості в певній культурі, а не культури в особистості. Зміщення акцентів вкрай необхідне для професійної підготовки майбутніх вчителів гуманітарних спеціальностей, адже вони, власне, й будуть презентувати собою «людину культури». Реальністю є те, що нинішнє українське суспільство досить помітно втрачає інтерес до духовності, культури й мистецтва у відповідь на складні соціально-економічні виклики, загострення суперечностей розбудови української культури та державності, в результаті чого в суспільстві подальшого значення набувають ресентиментні та нігілістичні настрої. Актуальність даного питання, його недостатня розробленість та потреби сучасної пе-

дагогічної практики зумовили вибір теми та написання нашої статті.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є розгляд культуросмислових проблем підготовки вчителів гуманітарних спеціальностей.

Виклад основного матеріалу. Людина є не лише біологічною, а й духовною істотою. У працях М. Бердяєва, Г. Васяновича, В. Вернадського, С. Гессена, Б. Грінченка, М. Данилевського, А. Дістервега, В. Зеньківського, І. Зязюна, Е. Ільєнкова, О. Лосева, І. Огієнка, В. Онищенко, Х. Ортеги-і-Гассета, В. Соловйова, А. Тойнбі, І. Франка, О. Шпенглера, інших філософів та педагогів духовність постає у ранзі інтегральної категорії, що виражає теоретико-пізнавальну, художньо-творчу та морально-аксіологічну активність людини. У християнській антропології духовність є виразом вищої моралі – спрямування людського буття до Бога. Для М. Бердяєва головним атрибутом духовності є свобода, що споріднює людське та божественне і виявляється у творенні не лише об'єктів культури, а й власного життя, що перебуває у постійному розвитку. В сучасній вітчизняній філософсько-педагогічній думці обрії духовності окреслюються через ноологічні тріади: уява-інтуїція-розум; віра-совість-воля; любов-радість-надія та ін. [1, с. 35-43].

Культура, крім інших, має ту особливість, що вона завжди спрямована на розвиток духовного світу особистості. У цьому контексті культура виражає суб'єктно-особистісний аспект історії, оскільки відбувається активний вплив культури минулого на культуру майбутнього. Цей вплив на розвиток освітньої сфери, духовності особистості і суспільства можна розглядати під кутом її власної самодетермінації. Без урахування цього аспекту неможливо пояснити прогрес культури в історії людства. Ось чому так важливо, щоб майбутні вчителі гуманітарних спеціальностей, навчаючись, свідомо прагнули оволодівати культурою, творити її своєю діяльністю, духовно організувати навколишній світ. Бездуховність особистості, суспільства – це смерть людства. У цьому аспекті надзвичайно актуальною є думка Е. Гуссерля про «...революціонування всієї культури, революціонування всього культуротворчого способу існування людства» [2, с. 638].

Освіта покликана допомогти цьому процесові – створенню нової культури та духовності, а отже – нового фахівця. І культура, й освіта, наголошував російський філософ І. Ільїн, виконують своє призначення тоді, коли вони здійснять «...духовний перегляд наших душевних актів і наших предметних змістів: в окремих людях і в малих гуртках, в релігійних колах, у філософських товариствах і в цілих культурних рухах люди будуть згуртовуватися на останніх, священних витоках свого життя, вони будуть споглядати життя свого серця і судити про нього, – яким воно повинно бути, і яким воно є насправді, і чого йому не вистачає. ... Людство потребує оновлення духу й окультурення інстинкту, в поверненні до євангельської віри, а не «чистих рукавичок», обіцяних антихристом» [3, с. 402].

У педагогічній літературі духовний початок людини найчастіше пов'язують із суспільним і творчим характером його життєдіяльності, із залученням людини в світ культури, науки і приро-

ди. Український вчений О. Костенко сформулював так звану натуралістичну концепцію «культури людини». «Культура людини – це міра узгодженості волі й свідомості людини із законами Матері-Природи» [4, с. 248]. Можливо, саме тому є обмеженим погляд на людину, де вона з'являється, насамперед, як індивід, на основі особистих індивідуально-своєрідних властивостей і якостей. Особистість є онтологічна реальність, вона входить в ієрархію онтологічних реальностей, вона передбачає реальність інших особистостей і реальність того, що вище й глибше неї.

Залученість майбутнього фахівця до світу культури – складний процес, що обумовлює наявність у культурі словосполучень як оптимістичного ряду («духовне виробництво, духовне здоров'я, духовна краса, духовне зростання, духовне буття»), так і песимістичного («духовна слабкість, духовна спокуса, нечистий дух, злий дух, духовний ідол, духовне насильство, духовна криза, убогість духу»). За цим стоїть не стільки феноменологія, скільки онтологія (анатомія, фізіологія, інструменти й функції) духу, зафіксована в мові, мистецтві, освіті, релігії, народній пам'яті, поведінці. Духовне життя завжди звернене до іншого, до суспільства. Людина є духовною істотою тією мірою, якою вона діє відповідно вищих моральних цінностей. На думку Д. Керимова, соціальна природа людини детермінована всією сукупністю суспільних відносин. Тому всі соціальні фактори впливають на формування і розвиток людської особи не ізольовано один від одного, а в органічно єдиній системі цілісності. Звідси випливає, що «механізм регулювання поведінки людей може бути зрозумілий і виокремлений для спеціального аналізу лише за попереднього вивчення всіх тих регулятивних факторів, впли-

вів, які мають місце в реальному житті кожної особи» [5, с. 547].

Висновки і пропозиції. Перебуваючи в освітньо-культурному просторі, майбутній викладач гуманітарного напрямку є частиною соціуму і усвідомлює необхідність насичення освітнього процесу культурними смислами. Керуючись певними цінностями та правилами поведінки, культуросмислове наповнення сприяє задоволенню соціальних потреб та інтересів. Відбувається соціалізація фахівця, тобто процес, завдяки якому засвоюються культурні смисли таким чином, що через формування власного «Я», проявляється унікальність конкретного індивіда як особи.

Отже, для відбиття й осмислення всіх вищезгаданих проблем необхідні не тільки раціональні форми мислення, але й екзистенціальне філософствування як доповнення до раціонального, як його оформлення. Такий підхід представляється цілком доречним при культуросмислового наповненні освітнього процесу майбутнього вчителя гуманітарних спеціальностей, ідентифікації його духовності. Культурно-освітній простір вищої школи, формуючи відповідний тип особистості майбутнього викладача гуманітарного напрямку, завдяки антропним, культурологічним, психолого-педагогічним механізмам через індивідуальну професійну діяльність випускників, їх інноваційну сприйнятливість, креативність може проектуватися на навчально-виховні взаємодії поза межами університету. Це є результативністю як педагогічної освіти, так і вчителя, оскільки виникають специфічні проєкції. Вони обумовлюють якісні параметри професійної діяльності, забезпечують повноцінну функціональність як педагогічної діяльності, так і навчально-виховних взаємодій.

Список літератури:

1. Васянович Г. П. Ноологія особистості: навчальний посібник для студентів і викладачів гуманітарних дисциплін / Г. П. Васянович, В. Д. Онищенко. – Львів: Сполом, 2012. – 224 с.
2. Гуссерль Э. Кризис европейского человечества и философии / Эдмунд Гуссерль // Гуссерль Э. Логические исследования. Картезианские размышления. Кризис европейских наук и трансцендентальная феноменология. Кризис европейского человечества и философии. Философия как строгая наука. – М.: Харвест, М.: Аст, 2000. – 752 с.
3. Зязюн І. А. Цілісний методологічний підхід у педагогічному науковому дослідженні / Іван Андрійович Зязюн // Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції. – Хмельницький, 2011. – С. 8-15.
4. Костенко О. М. Культура і закон – у протидії злу / О. М. Костенко. – К.: Атіка. – 2008. – 352 с.
5. Керимов Д. А. Методология права / Д. А. Керимов. – М.: Аванта+, 2000. – 560 с.

Воронова Н. С.

ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»

КУЛЬТУРОСМЫСЛОВЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПОДГОТОВКИ УЧИТЕЛЕЙ ГУМАНИТАРНЫХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ

Аннотация

В статье осуществлена попытка решения ключевых проблем в подготовке будущих учителей гуманитарного направления, а именно – культуросмысловых. Исследование обусловлено запросами современности – принятием за основу высшего образования культурологической парадигмы, основанной академиком Зязюном. За ведущие убеждения, которые определяют постановку проблемы и ведут к ее решению, нами выделены следующие: духовность, ее идентификация как с помощью рациональных форм мышления, так и экзистенциального философствования; культуросмысловое наполнение образовательного процесса основывается на ценностях, возникших в историческом бытии, которые по своему смыслу и значению выходят за пределы индивидуальной жизни.

Ключевые слова: культуросмысловое наполнение, образовательный процесс, духовность, культура.

Voronova N.S.

SHEE «Donbass State Pedagogical University»

CULTURAL SEMANTIC PROBLEMS OF TRAINING OF TEACHERS OF HUMANITIES

Summary

Abstract: In the article the attempt is made to address key issues in the preparation of future teachers of humanitarian direction, namely cultural meaning. The study is due to the demands of modernity – laying the basis for higher education culturological paradigm, founded by academician of Sasun. For leading beliefs that define the problem and lead to its solution, we have identified the following: spirituality, its identification with the rational forms of thought and existential philosophy; cultural semantic content of the educational process based on values that have emerged in the historical existence, which by their meaning and value beyond individual life.

Keywords: cultural semantic content, educational process, spirituality, culture.